

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

22. A agonía do franquismo e os inicios da Transición.

Coa morte de Franco (20-XI-1975) e a proclamación de Juan Carlos I como rei iníciase un proceso de transición da ditadura franquista a un réxime democrático que moitos historiadores consideran que culmina coa chegada do Partido Socialista ao poder en 1982. Non obstante, desde o punto de vista normativo, a orixe deste proceso se situaría entre a aprobación da Lei para a Reforma Política (1976), a última lei fundamental do franquismo que abría o camiño ás primeiras eleccións formalmente democráticas, e a promulgación do novo texto constitucional (1978).

O marco histórico.

O cambio político español tivo lugar nunhas condicións históricas moito máis favorables para a instauración dun sistema democrático que as que condicionaran o devir histórico da Segunda República:

- A **situación internacional** era moito máis propicia. En 1975, a ditadura franquista era, logo da **caída das ditaduras grega e portuguesa** (1974) unha desgrazada excepción en Europa occidental. Ademais, a persistencia do réxime ditatorial supuña un freo á **plena integración española no mundo occidental** (CEE, OTAN), que pretendía amplos sectores das elites políticas e económicas do país. Calquera avance neste sentido esixía unha homologación política cos países do contorno. Por outra banda, os avances na **distensión e na coexistencia pacífica** entre os dous bloques político-militares enfrontados na guerra fría durante os anos 1970 ofrecían mellores posibilidades para o cambio político que nas décadas precedentes.
- Os **cambios sociais, económicos e culturais** experimentados polo país nos anos do *desarrollismo* (mellora do nivel de vida, occidentalización dos costumes, expansión das clases medias, progreso da protección social...) permitiron que o impacto da crise económica dos anos 1970 non derivase nunha conflictividade social tan intensa como a vivida nos anos 1930.
- As **mudanzas experimentadas polo Estado franquista** (expansión do sector público, modernización da administración) non semellaba suficiente para responder ás demandas dunha sociedade que xa non tiña nada que ver coa de 1939.

Semellaba que o país estaba en 1975 preparado para un cambio político. Así o dicían xa os estudos de opinión. Non obstante, a **lembianza da guerra civil e da posguerra**, mantida viva polo réxime, seguía pesando en amplos sectores da poboación. O **peso dos inmovilistas** en moitas institucións clave, singularmente no exército, era aínda notable e o temor a eles aínda o era máis. De aí o importante **papel que podía desempeñar o novo xefe do Estado** como encarnación da continuidade institucional co réxime anterior e, dalgún xeito, da tradición monárquica. Todo isto

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

había condicionar notablemente o marco de oportunidades e as decisións dos principais actores políticos.

A agonía do franquismo.

Dende finais da década de 1960, a **decadencia física de Franco**, agravada pola enfermidade de Parkinson, era visible para todos e cumpría acelerar os plans para asegurar a continuidade institucional do réxime. As **divisións no seo da clase política franquista** entre aperturistas (Fraga, Solís) e inmovilistas (a vella garda falanxista, representada por Arrese e Girón, sectores ultracatólicos, militares intransixentes, neofascistas) saltou á luz pública. As tensións internas estouraron a raíz do **escándalo MATESA (1969)**: a dirección desta empresa industrial, ben conectada co Opus Dei e cos círculos tecnocráticos, recibira fraudulentamente cuantiosos créditos oficiais. As irregularidades foron aireadas pola prensa oficial, instigada dende o goberno por Fraga e Solís. O vicepresidente do goberno, o almirante Luís Carrero Blanco pediu a Franco unha completa remodelación do goberno. Esta saldouse coa saída dos ministros aperturistas e a formación do chamado **gobierno moncolor**, dominado polos **tecnócratas do Opus Dei**.

Nos primeiros anos da década de 1970, os problemas multiplicábanse. Os **conflictos laborais** agudizáronse e a actividade da oposición acrecentouse. Sectores do clero e da xerarquía católicas arredábanse visiblemente da ditadura. As **accións armadas de ETA e FRAP** desafiaban abertamente ao réxime. O **20 decembro de 1973, Carrero Blanco**, que acababa de ser designado **presidente do goberno** e personificaba as intencións de perpetuarse do réxime, **foi asasinado** nun atentado da ETA. Franco, sorprendentemente, acabou nomeando para **sucedelo** ao ministro de Gobernación, **Carlos Arias Navarro**. As súas iniciais promesas aperturistas, plasmadas no chamado **espírito do 12 de febreiro**, foron desmentidas axiña pola resposta represiva á explosión de conflitos e á ameaza terrorista.

Malia as protestas e a condena internacional, o 27 de setembro de 1975, foron executadas as **últimas sentenzas de morte da ditadura** sobre tres membros do FRAP e dous de ETA. Apenas dous meses despois de ratificar as súas condenas, **o 20 de novembro, morreu Franco**.

O rei de Marrocos Hassán II aproveitaba a delicada situación política española para revitalizar as vellas reivindicacións nacionalistas marroquís sobre o **Sáhara Occidental** promovendo a sonada **marcha verde** sobre o territorio colonial español.

Os efectos da **crise económica mundial comezada en 1973** chegaron a España poñendo fin ao milagre español. Poida que a propia conciencia de falta de lexitimidade fixese que o goberno non tomase medidas impopulares naquel momento. Non se optou, como a maioría dos países de Europa occidental, por políticas de axuste. Mantívose, en termos comparativos, o crecemento económico e a suba do desemprego foi moderada, pero **os desequilibrios da economía española** (déficit

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

exterior, inflación) **agraváronse**. A suba dos índices de paro dende 1976 había ser constante e a recuperación moito máis tardía ca nos países da nosa contorna.

O futuro ofrecía moitos interrogantes. Á morte de Franco, moitos franquistas comezaban a buscar un novo acomodo político. Non foron raros os que comezaron a declararse demócratas de toda a vida. As enquisas de opinión sinalaban un crecente e maioritario apoio da poboación á democracia. Ficaban moitos conflitos e problemas por resolver e axexaba a pantasma da recesión económica.

O primeiro goberno da monarquía.

Unha vez proclamado Rei, Juan Carlos confirmou na presidencia do goberno a Arias Navarro. Este formou un **gabinete heteroxéneo** no que destacaban algúns ministros reformistas (Areilza, Garrigues, Fraga, Osorio). Así mesmo, o Rei promoveu a presidente das Cortes e do Consello do Reino a un home da súa confianza, o tamén reformista **Torcuato Fernández Miranda**.

Malia a presenza dos reformistas, a política governamental caracterizouse por un continuísmo que non contentou nin aos sectores inmovilistas do réxime nin á oposición democrática. A represión governamental, dirixida fundamentalmente contra as organizacións comunistas e nacionalistas radicais, non cedeu e ía ter consecuencias dramáticas. En marzo de **1976**, os **sucesos de Vitoria**, onde unha protesta laboral e o enfrontamento entre policía e manifestantes se saldou con 5 mortos e numerosos feridos, desacreditaron as supostas intencións reformistas.

Mentres, avanzaba o **proceso unitario da oposición democrática**, que culminou polas mesmas datas coa formación da *Coordinación Democrática*, coñecida como a **Plataxunta**. As mobilizacións populares (manifestacións políticas, protestas laborais) intensificáronse co obxectivo de debilitar ao goberno e avanzar cara a *ruptura democrática*.

Ante a parálise política, Juan Carlos, quen viña de proclamar ante o Congreso dos EE.UU. o seu compromiso coa democracia, forzou a **dimisión de Arias** en xullo de 1976.

O goberno Suárez e o reforma política (1976-1977).

Consonte ás previsións da *Lei Orgánica do Estado*, o Consello do Reino reuniuse para propoñer ao Rei unha terna de candidatos para encabezar o executivo. Fernández Miranda incluíu nela a **Adolfo Suárez**, quen foi finalmente o que recibiu o encargo de **formar goberno**. Os seus antecedentes políticos (xerarca do Movemento Nacional, director de RTVE, ministro con Arias) suscitaban desconfianza entre boa parte da oposición democrática. Sen embargo, o novo goberno, apoiado polo Xefe do Estado e presionado pola mobilización opositora, **íá impulsar o cambio partindo da institucionalidade franquista**. Nisto consistiu a chamada **reforma política**.

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

Na súa **declaración programática**, Suárez referiuse á soberanía popular, á convocatoria de eleccións xerais e á concesión dunha amnistía para os presos políticos non condenados por delitos de sangue. Estes termos serían favorablemente recibidas pola opinión pública e mesmo, con algunhas reticencias, por parte dos antifranquistas. A estratexia reformista do goberno Suárez só era factible se se cumprían dúas premisas:

- Por unha banda, había que **neutralizar os sectores inmovilistas do réxime** conseguindo o apoio ou, polo menos, a non oposición da maioría dos franquistas e dos chamados poderes fácticos (Exército, Igrexa, élites económicas), nomeadamente dos militares. Neste sentido sería moi valiosa a xestión do ministro do Exército, o tenente xeneral **Gutiérrez Mellado**, e o papel do Rei, nun momento en que as accións terroristas de ETA e GRAPO buscaban encirrar ós militares descontentos.
- Pola outra, cumpría **asegurar o apoio dunha parte significativa da oposición antifranquista** á reforma política, convencéndoa das súas intencións democratizadoras e da inviabilidade do proxecto rupturista.

Con esta intención elaborouse a **Lei para a Reforma Política** segundo o previsto nas leis fundamentais do franquismo. A norma **proclamaba a soberanía popular**, recoñecía **dereitos e liberdades individuais** e creaba unhas **Cortes bicamerais de elección popular con poderes para modificar as leis fundamentais** do réxime franquista. **A maioría das Cortes franquistas**, no que se coñeceu como o *harakiri*, **votou a favor** dela. En decembro de 1976, foi ratificada en referendo popular por un 75% do censo electoral malia que a maioría da oposición democrática pedira a abstención. Abríase así o **camiño reformista cara a democracia**, que, nas palabras de Torcuato Fernández Miranda, debía ir **da lei á lei pasando pola lei**.

O avance viuse complicado seriamente pola constante **provocación dos sectores extremistas** (ultradereita franquista, ETA, GRAPO). A situación chegou a un punto crítico en **xaneiro de 1977**: o tenente xeneral Emilio Villaescusa e o empresario José Luis Oriol foron secuestrados polos GRAPO; Elementos **ultradereitistas asasinaron 5 avogados laboristas** vinculados á CCOO no seu despacho da rúa **Atocha** de Madrid. Afortunadamente, Oriol e Villaescusa foron liberados pola policía e as masivas manifestacións pacíficas que acompañaron ao enterro dos asasinados en Atocha puxeron de relevo a capacidade do PCE e a madurez e disciplina da súa militancia.

Superada a crise, o goberno Suárez puido dar novos pasos que convenceron á maioría da oposición antifranquista das súas intencións democratizadoras:

- Suprimíuse o Tribunal de Orde Pública (TOP) e disolvéronse o Movemento Nacional e os sindicatos verticais sen levar a cabo, iso si, ningún tipo de depuración nas institucións franquistas.
- Concedeuse unha nova amnistía que incluíu mesmo aos presos implicados en delitos de sangue, incluídos os membros de ETA.

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

- A maioría dos partidos políticos foron legalizados, incluído o PCE (abril de 1977). Esta decisión había provocar unha enorme crispación en medios militares e a dimisión do ministro de Mariña, o almirante Pita da Veiga.

En **política exterior**, o goberno Suárez asinou diversos convenios internacionais sobre dereitos humanos e estableceu relacións diplomáticas coa URSS, os países do bloque socialista e México. Paralelamente abríronse as negociacións para conseguir o ingreso na Comunidade Económica Europea (CEE).

Finalmente, convocáronse **eleccións xerais** previstas na *Lei para a Reforma Política*. A normativa electoral establecía a provincia como circunscrición electoral e introducía un sistema proporcional baseado na chamada lei D'Hondt, corrixido pola sobre-representación asegurada ás provincias rurais menos poboadas e máis conservadoras. Os trazos daquela norma provisional seguen a configurar a lexislación electoral actual.

As **eleccións** celebráronse o **15 de xuño de 1977**. Os resultados deron á **vitoria á Unión de Centro Democrático (UCD)**, unha coalición liderada polo propio Suárez e creada *ad hoc* dende o goberno, que seguía a controlar os principais resortes da administración e os medios de comunicación públicos, incluída a única televisión. O PSOE, encabezado por Felipe González quedou en segundo lugar. A considerable distancia ficaron o PCE de Santiago Carrillo, a *Alianza Popular (AP)* de Manuel Fraga e o *Partido Socialista Popular* do catedrático Enrique Tierno Galván. O PNV, liderado por Xavier Arzalluz, e o *Pacte Democràtic de Catalunya*, coalición encabezada por Jordi Pujol, obterían excelentes resultados nos seus respectivos territorios. A falta de maioría absoluta e o equilibrio esquerda-dereita contribuíron ao **consenso**, convertido en lema da transición, e que tería como expresión máis acaída na nova lei fundamental.

23. As primeiras eleccións democráticas e a constitución de 1978.

Con vistas á convocatoria de eleccións previstas na Lei para a Reforma Política, elaborouse unha **normativa electoral**, negociada cos partidos da oposición. Establecíase **a provincia como circunscrición electoral** e un **sistema proporcional** baseado na chamada **lei D'Hondt** e corrixido pola **sobrerrepresentación** que aseguraba ás **provincias rurais**, menos poboadas e máis conservadoras do interior.

As **primeiras eleccións democráticas** habidas en España dende 1936 tiveron lugar o 15 de xuño de 1977. Os resultados deron a vitoria á *Unión de Centro Democrático (UCD)*, unha coalición creada rapidamente ad hoc baixo o liderato de Suárez e dende o propio goberno, que seguía a controlar tódolos resortes da administración e os medios de comunicación oficiais, incluída TVE. O segundo lugar foi para o PSOE, encabezado por un novo Felipe González. A considerable distancia ficaron o PCE, encabezado por Santiago Carrillo; a Alianza Popular (AP) de Manuel Fraga, que agrupaba a numerosos nostálgicos do franquismo; e o Partido Socialista Popular (PSP) do veterano catedrático

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

universitario Enrique Tierno Galván. O PNV, liderado por Xavier Arzalluz, e o Pacte Democràtic de Catalunya, coalición encabezada por Jordi Pujol, obterían excelentes resultados nos seus respectivos territorios.

A falla de maioría absoluta e o equilibrio esquerda-dereita fixeron da necesidade virtude e contribuíron ao **consenso**, palabra convertida en lema da transición e que tería como expresión máis acaída a nova lei fundamental.

A redacción do **proxecto constitucional** foi encomendada a unha **ponencia** formada por 7 deputados (3 da UCD, 1 do PSOE, 1 do PCE-PSUC, 1 de AP e outro máis do PDC), os logo chamados pais da Constitución. Tras ser debatida e votada polas Cortes, a Constitución foi **sometida á referendo popular o 6 de decembro de 1978. Participou o 67'1 % do censo electoral**, menos do previsto, e o **87'8 % dos votos foi positivo**. Sen embargo, no País Vasco, a abstención, posición postulada polo PNV, superou o 50% do censo.

A **Constitución de 1978** establecía como forma política do Estado español unha **monarquía parlamentaria**. Do seu contido cómpre destacar:

- A proclamación da **Soberanía Popular**, atribuída en exclusiva ao pobo español.
- Un **amplio recoñecemento de dereitos e liberdades individuais**: ademais, dos tradicionais dereitos cívicos e políticos dun sistema liberal, o texto **inclúe** unha ampla relación de **dereitos sociais e culturais**. De aí que se defina España como un **Estado Social e Democrático de Dereito**. A sempre conflitiva cuestión relixiosa resolveuse por medio dunha declaración de **aconfesionalidade** do Estado que ía cadrar moi mal cos privilexios recoñecidos á Igrexa católica nos acordos coa Santa Sede asinados en xaneiro de 1979.
- Unha **estrita división de poderes**: o poder lexislativo reside nunhas Cortes bicamerais (Congreso e Senado), representantes da Soberanía Popular; o poder executivo, que corresponde ao Goberno cun Presidente é elixido polo Congreso e sometido ao control das Cortes; o poder xudicial reside nos tribunais de xustiza. Sen embargo, na práctica, o funcionamento do sistema político había outorgar unha evidente primacía ao poder executivo: o lexislativo ficará subordinado frecuentemente a el e o xudicial sometido a constantes interferencias.
- A definición de dúas **institucións moderadoras**: a Coroa, que asume un papel simbólico e representativo da unidade do Estado; e o Tribunal Constitucional, encargado de velar polo respecto dos principios constitucionais e de arbitrar nos conflitos entre os diferentes poderes e administracións do Estado.
- Unha **organización territorial do Estado** que rompía co centralismo franquista e lembraba ao modelo integral republicano, o **Estado das Autonomías**. A Constitución define no seu **título VIII** os procedementos para a conformación das Comunidades Autónomas e un reparto de competencias entre estas e a Administración Central non uniforme xa que, en

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

principio, diferencia entre rexións e nacionalidades históricas (País Vasco, Cataluña e Galicia) e entre comunidades de réxime foral (País Vasco, Navarra) e de réxime común (o resto).

As Cortes aprobaron tamén unha nova **Lei de Amnistía** (outubro de 1977), que buscaba pasar páxina sobre “os actos de intencionalidade política tipificados como delitos” anteriores ao 15 de decembro de 1976. Os seus beneficios protexían tamén aos responsables da masiva represión franquista, feito que explica a polémica actual sobre a norma.

Mentres se desenvolvía o debate constitucional houbo que afrontar a **grave situación económica e social**. Cumpría poñer fin a unha desbocada espiral inflacionista, recuperar a inversión, reducir o déficit público e restablecer na medida do posible o equilibrio da balanza de pagos. O goberno promoveu unha **negociación multilateral** na que, ademais do propio **executivo**, participaron as **forzas políticas** con representación parlamentaria, os **sindicatos** e a **patronal**. O proceso negociador desembocou nos chamados **Pactos da Moncloa**, asinados en **outubro de 1977**. O seu contido pode resumirse en dous grandes capítulos:

- Un **axuste económico a curto prazo** que esixía a contención salarial, a redución do déficit público e a desvalorización da peseta.
- A introdución dalgunhas **reformas de maior alcance**: un novo marco de relacións laborais, que sería plasmaría no *Estatuto dos Traballadores* (1980); a liberalización do sistema financeiro; e a modernización do sistema fiscal. A este último obxectivo dirixiuse a reforma tributaria impulsada polo ministro de Facenda Francisco Fernández Ordóñez, aprobada en novembro de 1977.

Acometeuse tamén, antes mesmo da aprobación da constitución, a reforma da organización territorial do Estado coa posta en marcha dos **réximes preautonómicos**. En Cataluña, a negociación do goberno co *president* no exilio, Josep Tarradellas, posibilitou o restablecemento da Generalitat. No País Vasco creouse ex novo un *Consello Xeral Vasco* baixo a presidencia do socialista Ramón Rubial. En Galicia, estableceuse unha *Xunta preautonómica* presidida sucesivamente por dous parlamentarios da UCD, forza daquela amplamente hexemónica na comunidade, Ángel Rosón e José Quiroga.

24. A crise da UCD e o golpe de estado

En **marzo de 1979** celebráronse as **primeiras eleccións xerais baixo a Constitución do 1978**. Os comicios non alteraron no esencial o panorama parlamentario. Aumentou a **abstención**, un feito que boa parte da prensa considerou resultado do desencanto, un termo impreciso que, para algúns, aludía a frustración das expectativas de cambio esportadas polo cambio político. O certo é que a UCD, o PCE e os partidos nacionalistas subiron levemente, o PSOE mantívose e AP retrocedeu. **Suárez** formou un **goberno en minoría** e houbo de negociar constantemente apoios parlamentarios para sacar adiante as principais disposicións lexislativas, mesmo as leis orgánicas que desenvolvían

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

a Constitución, incluídos os estatutos de autonomía vasco e catalán, que foron consensuados co PSOE e as forzas nacionalistas respectivas (PNV e Convergència i Unió) e aprobados en referendo en outubro.

Nas **eleccións municipais de abril de 1979**, as primeiras dende a Segunda República, produciuse un notable **avance da esquerda e dos nacionalistas**. Os socialistas conseguiron facerse coa alcaldía das principais cidades do país.

A **situación política foise deteriorando** rapidamente pola conxunción de diversos **problemas**:

- O **impacto da segunda crise petrolífera** (1979-80), cando aínda nos se superaran os efectos da primeira, trouxo máis **paro e recesión**.
- A virulenta **ofensiva terrorista de ETA** deixou numerosos atentados e 167 asasinados entre 1979 e 1980.
- Os **sucesivos fracasos da UCD** nas eleccións autonómicas vascas, catalás (1980) e galegas (1981) e no referendo autonómico andaluz (1981) contribuíron a que o **liderado de Suárez comezase a ser cuestionado**. A división interna da UCD facíase cada vez máis evidente.
- A **oposición parlamentaria do PSOE** intensificouse. En **1980, Felipe Gonzalez** encabezou unha **moción de censura contra Suárez** que, aínda que foi derrotada, reforzou notablemente a imaxe pública do líder socialista.
- O **malestar nos sectores reaccionarios do Exército**, evidente dende a **legalización do PCE**, medraba. O rexeitamento do **proceso autonómico**, os **atentados de ETA**, as acusacións da prensa ultra, que acusaban ao goberno de débil e incapaz, alentaron protestas, actos de insubordinación e conspiracións dalgúns mandos militares. Os medios de comunicación utilizaban decote a expresión **ruído de sabres** para referirse a situación que se vivía nos cuartos de bandeiras.

Acosado dende demasiadas fronteas, **Suárez presentou a súa dimisión** ao rei, quen non intentou disuadilo, en **xaneiro de 1981**. Os mandos militares descontentos atoparon a oportunidade para pór en marcha os seus plans. Durante a votación do candidato a suceder a Suárez, o **tenente coronel Tejero** ao mando duns 200 gardas civís **irrompeu no Congreso** interrompendo o desenvolvemento da sesión. A acción de Tejero formaba parte dunha **trama dirixida polo xeneral Alfonso Armada**, antigo secretario da Casa do Rei, na que estaban comprometidos outros xefes militares, entre eles o xeneral **Milans del Bosch**, capitán xeneral de Valencia. A improvisación, a indecisión dalgúns dos implicados, a oposición pública do rei e a lealdade a este da maioría dos mandos militares, deixaron a Tejero illado no Congreso. O **golpe de Estado do 23 de febreiro** fracasara finalmente.

A volta á normalidade constitucional foi seguida de masivas manifestacións populares de apoio á democracia. A **figura de Juan Carlos I saíu reforzada**. Os acontecementos de febreiro de 1981 axudaron a forxar unha imaxe que o acompañaría durante moito tempo, a do monarca constitucional firmemente comprometido na defensa do sistema democrático.

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

Finalmente, **Calvo-Sotelo** foi investido **presidente o 25 de febreiro** cos votos favorables de UCD, AP e os nacionalistas cataláns de CiU. Durante o seu **curto mandato (1981-82)** procurou consensuar co PSOE algunhas das medidas postas en marcha, algo que non sempre conseguiría:

- En **política militar** moveuse con extrema prudencia. Discretamente, procedeuse a algúns relevos na cúpula das Forzas Armadas e limitouse o alcance da investigación da trama golpista do 23-F. Finalmente só 32 militares e un civil foron procesados. O tribunal militar que os xulgou impuxo unhas penas consideradas en xeral moi leves. A sentenza foi recorrida con éxito polo Goberno ante o Tribunal Supremo.
- No eido socioeconómico conseguiuase a sinatura do **Acordo Nacional sobre o Emprego** (ANE) en xuño de 1981 entre a patronal (CEOE) e as centrais sindicais UGT e CCOO, contando co apoio do PSOE.
- En **política autónomica**, o goberno pactou cos socialistas en 1982 Lei Organiza de Harmonización do Proceso Autónomica (**LOAPA**), rexeitada polos nacionalistas vascos e cataláns e declarada parcialmente inconstitucional polo Tribunal Constitucional. O entendemento favoreceu a aprobación de **dez novos estatutos**. O mapa autonómico íase completando.
- A **Lei do Divorcio** (xullo de 1981), promovida polo agora ministro de Xustiza Fernández Ordóñez puxo de relevo a división interna da UCD, provocou a oposición da xerarquía eclesiástica e só puido ser aprobada co apoio da esquerda.
- En **política exterior**, o goberno procurou impulsar o ingreso nas institucións europeas. As conversas formais para a incorporación á Comunidade Económica Europea (CEE), iniciadas en 1977, estaban bloqueadas pola oposición francesa. Para reforzar a posición negociadora, mellorar as relacións con Gran Bretaña e impulsar a profesionalización e modernización do exército, Calvo-Sotelo e o seu goberno consideraron recomendable solicitar a **adhesión á Organización do Tratado do Atlántico Norte** (OTAN), o pacto militar que incluía á maioría dos países de Europa occidental máis os EEUU e Canadá. O Congreso aprobou a solicitude en outubro de 1981 coa oposición frontal do **PSOE**, que impulsou unha intensa campaña de protestas baixo o equívoco lema **“OTAN, de entrada no”** e prometeu convocar un referendo sobre a cuestión cando chegase ao poder. Malia todo, en maio de 1982, España convertíase en membro de pleno dereito da Alianza Atlántica.

Ante o agravamento dos problemas internos da UCD, Calvo-Sotelo dissolveu as Cortes e convocou **eleccións anticipadas para o 28 de outubro de 1982**. O **PSOE, baixo o liderado carismático de Felipe González**, aproveitou a desintegración da UCD, a crise interna do PCE e os desexos de cambio de amplos sectores para obter un amplo apoio electoral (49% dos votos) que se traduciu nunha cómoda **maioría absoluta no Congreso** (202 escanos sobre 350) e **no Senado**. A coalición conservadora formada por Alianza Popular e o Partido Demócrata Popular (AP-PDP), que recollía a boa parte do sector democristián da UCD, ficaba en segundo lugar (106 deputados). Manuel Fraga convertíase en líder da oposición parlamentaria.

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

25. A consolidación da democracia: os gobernos do PSOE.

Ante o agravamento dos problemas internos da UCD, Calvo-Sotelo dissolveu as Cortes e convocou eleccións anticipadas para o 28 de outubro de 1982. O PSOE, baixo o liderado carismático de F. González, aproveitou a desintegración da UCD, a crise interna do PCE e un programa reformista que conectaba cos desexos de cambio de amplos sectores da poboación para obter un apoio electoral sen precedentes (48% dos votos) que se traduciu nunha cómoda maioría absoluta no Congreso (202 sobre 350 escanos) e no Senado. A coalición conservadora AP-PDP, liderada por M. Fraga, ficaba en segundo lugar (106 deputados).

As realizacións dos gobernos socialistas (1983-1996).

A clara vitoria electoral socialista de 1982, repetida en 1986 e 1989, rematou coa inestabilidade anterior e permitiron aos gobernos encabezados por Felipe González **avanzar na consolidación do sistema democrático** e abordar toda unha serie de **reformas pendentes**. Certo que tamén se impuxo en moitos casos un pragmatismo a ultranza que significou non poucas renuncias e conflitos.

A política militar.

Dende o ministerio de Defensa, o catalán **Narcís Serra**, impulsaría unha ampla reforma militar. O tamaño do exército, unha herdanza do franquismo, foi **reducido** na procura dunha maior operatividade ao tempo que se impulsaba a súa **profesionalización e modernización**. Aínda que houbo que unha última intentona, desartellada en 1986, a **ameaza golpista** semellou **definitivamente conxurada** e o vello problema militar ficou aparentemente resolto.

A duración do servizo militar foi recortada, a 12 meses en 1984 e a 9 en 1991. Sen embargo, a oposición contra el non cedeu. O número de obxectores e insubmisos medrou e a regulación da obxección de conciencia e da prestación social substitutoria (1984) foi xulgada insuficiente por moitos mozos e os grupos antimilitaristas.

Permitiuse a incorporación de mulleres ás forzas armadas (1988) e fomentouse a presenza destas en misións internacionais de paz e cooperación, medidas que contribuíron a mellorar a imaxe do exército ante a opinión pública.

A política exterior.

A diplomacia española, dirixida sucesivamente polos ministros de Asuntos Exteriores **Fernando Morán e Francisco Fernández Ordóñez** estivo orientada á plena **integración de España no mundo occidental**. As negociacións coa CEE culminaron co ingreso efectivo na Comunidade Económica Europea en xaneiro de **1986**. O europeísmo do goberno español máis as boas relacións con Francia e Alemaña permitiron a Felipe González, a quen correspondeu a presidencia de quenda

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

da CEE no primeiro semestre de 1989, xogar un papel na construción europea que superaba con moito o peso español na economía e nas institucións comunitarias. En **1989** deuse **luz verde ao proceso de integración monetaria** que levaría ao euro (2002) e comezaron as negociacións que culminarían na sinatura do **Tratado de Maastricht (1991)**, orixe da Unión Europea (UE).

Por outra banda, **os socialistas no poder abandonaron as súas posicións** previas **contrarias** ao mantemento dos bloques militares e, conseguintemente, **ao ingreso na OTAN**. A celebración do prometido **referéndum** sobre a permanencia na alianza atlántica adiouse ata marzo de 1986. A participación foi moi baixa, inferior ao 60%, e unha curta maioría dos votantes, o **52%**, pronunciouse **a favor da permanencia** no bloque militar liderado polos EEUU, **defendida** agora vehementemente **por Felipe González**. O atlantismo convertiuse noutro dos trazos da política exterior socialista. En consonancia con el, **España** inteviría na **primeira Guerra do Golfo (1991)**.

Prestouse tamén unha maior atención a América latina aínda que os resultados non foron máis alá do simbólico. No norte de África o interese na estabilidade da rexión, imprescindible para garantir a seguridade das posesións españolas e a subministración de gas natural, levou a coidar particularmente as relacións con Marrocos, esquecendo vellos pronunciamentos a prol da autodeterminación do Sáhara occidental, e Alxeria.

En Oriente Medio, recoñeceuse ao Estado de Israel (1986) aínda que se procurou manter unha posición mediadora no conflito árabe-israelí. Os bos oficios da diplomacia española na rexión posibilitaron a celebración en Madrid da Conferencia de Paz sobre Oriente Medio (1991).

A política económica.

En 1982, a economía española apenas crecía, a inflación anual rondaba o 14%, o desemprego superaba o 15% da poboación activa e o déficit público sobrepasara o 5% do PIB. Os ministros de Economía (Miguel Boyer) e Industria (Carlos Solchaga) puxeron en marcha unha ortodoxa **política económica de axuste**, á que non se atreveran nin o último goberno do franquismo nin os primeiros da transición. Para restablecer os equilibrios macroeconómicos **desvalorizouse a peseta**, adoptouse unha **política monetaria restritiva**, instouse á **contención salarial e incrementouse a presión fiscal**. A inflación e o déficit exterior reducíronse.

Por outra banda, púxose en marcha unha **política de reconversión industrial** que afectou aos sectores manufactureiros tradicionais (siderurxia, construción naval, téxtil, calzado) e tivo dolorosas consecuencias. Numerosas empresas tiveron que pechar e outras sufriron fortes recortes nos seus cadros de persoal. Os programas de reindustrialización non sempre deron os resultados apetecidos.

Nos anos 1980 comezou tamén un **proceso de privatización do sector público** que afectou a unhas 80 empresas: algunhas (SEAT, ENASA, Viajes Marsans), escasamente rendibles e nas que o Estado non estaba en condicións de investir para garantir a súa viabilidade (SEAT, ENASA) foron transferidas completamente ao sector privado; outras (ENDESA, REPSOL, ARGENTARIA,

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

TELEFÓNICA), que aportaban xugosos beneficios, foron obxecto de privatizacións parciais. Con estas operacións, o Estado conseguiu importantes ingresos (máis de 10.000 millóns de euros, segundo algúns cálculos). O INI tivo que ser completamente reestruturado.

A economía española viviu **a partir de 1985 un período de forte crecemento**, favorecida pola **afluencia constante de capitais estranxeiros** e pola **expansión do gasto público** (construción de infraestruturas, gasto social). Pero aquela favorable evolución estivo asociada **tamén á especulación xeralizada, á fraude e á corrupción**.

O **remate das grandes celebracións de 1992** (V Centenario, Xogos Olímpicos de Barcelona, Exposición Universal de Sevilla) coincidiu coa **fin do ciclo expansivo**. A **recesión**, que se prolongou **ata 1995**, foi moi profunda. En 1993, o paro subiu ao 24% da poboación activa e o déficit público disparouse ata preto do 7% do PIB.

A política social.

O gasto público destinado a fins sociais experimentou un considerable crecemento achegando a España, que non igualando, ao modelo de Estado de Benestar construído nos países desenvolvidos de Europa occidental tras a Segunda Guerra Mundial. Melloráronse as pensións mínimas e avanzouse cara a universalización da asistencia sanitaria (**Lei Xeral de Sanidade, 1986**).

No eido educativo, produciuse unha intensa actividade lexislativa. A **Lei de Reforma Universitaria (1983)** consagraba a autonomía universitaria e o carácter de servizo público da educación superior, democratizaba o goberno universitario e procuraba racionalizar e regularizar as figuras do profesorado. A **Lei Orgánica do Dereito á Educación (LODE, 1985)**, impulsada tamén, polo ministro **José Antonio Maravall**, facía efectivo o **carácter obrigatorio e gratuíto da educación básica** pero consagraba a coexistencia entre unha rede de centros estatais e outra de centros privados, moi maioritariamente católicos, sostida tamén con fondos públicos (**educación concertada**). A **Lei Orgánica Xeral do Sistema Educativo (1990)** ampliou a escolarización **obligatoria e gratuíta ata os 16 anos**.

Sen embargo, non todo foron avances. Houbo **tamén importantes retrocesos: recortes nas prestacións por desemprego, reformas laborais** que contribuíron á **precarización e inestabilidade** dos contratos. As relacións coas centrais sindicais UGT e CCOO foron degradándose e levaron a convocatoria dunha **folga xeral contra o plan de emprego xuvenil** promovido polo goberno socialista o **14 de decembro de 1988**. Foi masivamente secundada polos traballadores.

A política territorial.

Baixo os gobernos de Felipe González **completouse o mapa autonómico**. Foron aprobados os estatutos pendentes e **comezou efectivamente o traspaso de competencias ás Comunidades Autónomas**. As negociacións entre a goberno central e as autoridades autonómicas non sempre foron fáciles.

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

A **hexemonía nacionalista en Cataluña e o País Vasco** dificultou os acordos e traducíuse en **frecuentes conflitos de competencias** resolto nuns casos pola vía da negociación e noutros con recursos ante o Tribunal Constitucional. No caso vasco, o desenvolvemento do Estatuto de Gernika, aprobado en 1979, veuse afectado, ademais, pola persistencia da actividade terrorista de ETA.

A **política antiterrorista** dos gobernos de Felipe González contou, por primeira vez, coa **colaboración francesa** (deportacións, extradicións), e combinou a actuación policial, non exenta de **prácticas ilegais** (torturas, **guerra sucia ou terrorismo de Estado -GAL(Grupos Antiterroristas de Liberación)-**), con medidas de reinserción e mesmo a negociación. Fracasadas as chamadas conversas de Alxer (1989), as accións armadas de ETA continuarían, con algunhas interrupcións, ata 2011.

A fin da etapa felipista.

O negativo ciclo económico comezado en 1992 veu agravar o evidente deterioro da imaxe pública dos **gobernos socialistas**. O exercicio do poder **tras tres vitorias electorais con maioría absoluta (1982, 1986, 1989)**, sen apenas contrapesos, non estivo exento de soberbia e **problemas** comezaron a amorsearse sen solución:

- A **división interna** na familia **socialista**: á **ruptura** co sindicato irmán, a **UGT**, que culminara na folga xeral do 14-D (1988) sumáronse os **enfrentamentos** dentro do PSOE entre **renovadores e guerristas**, que reproducían o evidente distanciamento entre os dous líderes máis importantes do partido, Felipe González e Alfonso Guerra, obrigado a deixar a vicepresidencia do Goberno en 1991 por un caso de corrupción (caso Juan Guerra).
- A reiteración dos **casos de corrupción** que afectaban ao PSOE (o escándalo FILESA, ligado ao financiamento ilegal do partido) e a altos cargos do goberno (Jesús Roldán, director xeral da Garda Civil; Mariano Rubio, gobernador do Banco de España; Juan Guerra, irmán do vicepresidente).
- A **guerra sucia contra ETA**: a partir de 1983, os autodenominados Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL), formados por pistoleiros ultradereitistas e mercenarios estranxeiros, cometeron máis de 40 atentados e asasinaron a 28 persoas, a maioría membros de ETA e persoas próximas ao entorno da esquerda abertzale. Dende o comezo, resultaron evidentes as relacións dos GAL con mandos policiais e altos cargos gobernamentais, o **uso de fondos reservados** para financiar as súas accións e o desinterese oficial en investigalas. A prensa e os tribunais comezaron a botar luz sobre a vergoñenta actuación governamental.

A prensa conservadora, cada vez máis militante, aproveitou sen piedade os escándalos. **A dereita política, refundada en 1989 no Partido Popular (PP)** baixo o novo e sólido **liderado de José María Aznar**, sumouse á descualificación do goberno. Malia todo, en **1993, o PSOE** obtivo unha curta e inesperada **vitoria electoral** (38% dos votos, 159 deputados). **Sen maioría absoluta** no Congreso, o novo goberno de Felipe González ficou dependente de apoios externos, nomeadamente

BLOQUE 12: Transición e consolidación democráticas

dos que lle prestaron os nacionalistas cataláns de Convergència e Unió (CiU). Cando este foi retirado, nun contexto marcado por unha enorme crispación política e mediática, fíxose inevitable a convocatoria de eleccións.

Nos **comicios de marzo de 1996, o PP obtivo outra curta vitoria (39% dos votos, 156 escanos)** e **Aznar** converteuse en **presidente** do goberno co apoio dos nacionalistas cataláns (CiU) e vascos (PNV). A boa marcha da economía, comezada en 1995 e alimentada polo crédito barato e o boom do sector da construción e a desorientación socialista favoreceron un novo triunfo do PP en 2000, esta vez con maioría absoluta nas dúas cámaras.